

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ**

ВАТРАЛЬ Валерії Олегівни

УДК 364.4

**СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ
БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ**

спеціальність 232 Соціальне забезпечення

освітньо-професійна програма
«Економіка та організація соціального забезпечення»

АВТОРЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи магістра

Краматорськ – Тернопіль – 2024

Кваліфікаційною роботою магістра є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі економіки підприємства Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України (м. Краматорськ – Тернопіль).

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент,
Тетяна ГІТІС,
Донбаська державна машинобудівна академія
Міністерства освіти і науки України
(м. Краматорськ – Тернопіль), доцент кафедри
економіки підприємства.

Рецензент:

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту

Вікторія ШАШКО, Донбаська державна машинобудівна академія
(м. Краматорськ – Тернопіль).

Захист роботи відбудеться *27 грудня 2024 року о 10-00* на засіданні екзаменаційної комісії з атестації в дистанційному режимі з використанням сервісу Google Meet

Секретар екзаменаційної комісії з атестації
кандидат технічних наук, доцент

Сергій КАСЬЯНЮК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Тема соціального захисту дітей-сиріт є особливо актуальною в умовах соціально-економічних і воєнних викликів. Покращення системи потребує комплексного підходу, реформи законодавства, розвитку сімейних форм виховання та програм підтримки. Гармонізація української політики з міжнародними стандартами сприятиме якісному захисту дітей.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи магістра є отримання наукового результату від дослідження соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні у контексті вдосконалення механізмів їх підтримки та створення умов для інтеграції в суспільство.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішити *наступні завдання*:

- з'ясувати зміст понять «діти-сироти» та «діти, позбавлені батьківського піклування», їх категорії та специфічні потреби;
- визначити основні інструменти та механізми соціального захисту цієї категорії дітей;
- оцінити нормативно-правове забезпечення соціального захисту дітей-сиріт в Україні та зіставити його з міжнародними стандартами;
- проаналізувати сучасний стан соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні;
- виявити основні проблеми, пов'язані із соціалізацією та інтеграцією цієї категорії дітей у суспільство;
- оцінити ефективність існуючих державних і громадських програм підтримки та визначити перспективи їх удосконалення;
- розробити рекомендації щодо покращення соціального захисту дітей-сиріт в Україні.

Об'єкт дослідження – процеси соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні

Предмет дослідження – теоретичні основи, нормативно-правове забезпечення та методичні підходи до аналізу і вдосконалення соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні.

Методи дослідження. У роботі використано наступні загальнонаукові методи дослідження: теоретичного узагальнення (для систематизації визначень поняття «діти-сироти» та «діти, позбавлені батьківського піклування», з'ясування їхніх категорій та специфічних потреб, а також аналізу механізмів соціального захисту); нормативно-правовий аналіз (для оцінки законодавчої бази соціального захисту дітей-сиріт в Україні та порівняння з міжнародними стандартами); економіко-статистичний (для аналізу обсягів фінансування та ефективності програм підтримки дітей-сиріт); метод соціологічного опитування (для вивчення проблем та потреб дітей-сиріт та їхніх опікунів); графічний та табличний методи (для наочного представлення результатів дослідження у вигляді схем, графіків, таблиць); абстрактно-логічний (для формування висновків та рекомендацій щодо вдосконалення механізмів соціального захисту дітей-сиріт).

Інформаційну базу дослідження становлять: дані Державної служби статистики України; законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють питання соціального захисту дітей-сиріт; міжнародні стандарти та рекомендації щодо соціального захисту дітей, зокрема Конвенція ООН про права дитини; фахова література з предмету дослідження; Інтернет-ресурси, що висвітлюють сучасний стан та перспективи соціального захисту дітей-сиріт в Україні; результати власних досліджень автора.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 128 сторінок основного тексту. Робота містить 2 таблиці та 8 рисунків, список використаної літератури (35 бібліографічних джерел), 3 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-методологічні основи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування**» узагальнено аналіз нормативно-правової бази України щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, свідчить про наявність значної кількості документів, що регулюють цю сферу на міжнародному та національному рівнях. Однак існує низка проблем, зокрема:

- відсутність чіткого визначення та правового статусу категорії "соціальні сироти" в законодавстві України;
- нечіткість термінології та різні трактування у науковій і правовій літературі, що ускладнює визначення цієї категорії дітей;
- відсутність механізмів соціально-правового захисту дітей, які не підпадають під офіційні категорії (наприклад, діти трудових мігрантів);

Держава має приділяти більше уваги вивченню проблеми соціального сирітства, зокрема з урахуванням змін, спричинених міграцією, економічною кризою та іншими соціальними факторами. Це дозволить створити ефективну систему захисту прав дітей та забезпечити їм гідне майбутнє.

Аналіз законодавства України, зокрема Закону України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування", дозволяє виділити такі ключові аспекти:

- закон визначає дитину-сироту як дитину, у якої обидва батьки померли або загинули. Цей статус є юридично закріпленим і підтверджується відповідними документами;
- "дитина, позбавлена батьківського піклування" - ця категорія охоплює дітей, які втратили піклування батьків з причин: позбавлення батьків батьківських прав; визнання батьків недієздатними чи обмежено дієздатними; відсутності батьків унаслідок їхнього розшуку, ув'язнення чи тривалого перебування за кордоном; інших причин, які унеможливають виконання батьками їхніх обов'язків.

Дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, гарантується особливий правовий статус, який забезпечує доступ до таких соціальних послуг:

державна підтримка, включаючи освіту, медичну допомогу, матеріальне забезпечення; захист прав на майно, житло та інші юридичні аспекти; пріоритетний доступ до альтернативних форм виховання (усиновлення, опіка, дитячі будинки сімейного типу).

Закон чітко розмежовує поняття "дитина-сирота" і "дитина, позбавлена батьківського піклування", виходячи з різних підстав втрати батьківського піклування. Це дозволяє краще адаптувати соціальні програми до потреб кожної з категорій.

Поняття "соціальні сироти" як явища, спричиненого невиконанням батьками своїх обов'язків, у законодавстві не закріплене. Ця прогалина унеможливорює належний соціальний захист дітей, які формально мають батьків, але фактично позбавлені їхнього піклування. Таким чином, законодавство України створює базу для захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, але потребує удосконалення для врахування сучасних викликів, зокрема явища соціального сирітства. Соціально-правовий захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є важливою складовою державної соціальної політики України. Держава бере на себе відповідальність за забезпечення цих дітей як на законодавчому рівні, так і через діяльність спеціалізованих установ, таких як служби у справах дітей, органи опіки, центри соціальних служб. Українське законодавство передбачає низку заходів, спрямованих на захист прав, інтересів і розвитку таких дітей, зокрема:

Повне державне забезпечення - діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, отримують необхідну матеріальну підтримку, соціальні стипендії та інші виплати.

Розвиток сімейних форм виховання - акцент робиться на усиновленні, створенні прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу як альтернативи інтернатним закладам.

Захист особистих і майнових прав - особлива увага приділяється створенню умов для фізичного, психічного та духовного розвитку дитини.

Профілактика соціальних ризиків - держава працює над запобіганням ситуацій, що можуть призводити до сирітства чи позбавлення батьківського піклування.

Позитивним фактором є можливість переймання міжнародного досвіду, зокрема моделі Республіки Польща, яка реформувала свою систему опіки, враховуючи європейські стандарти. Польща забезпечує соціальну допомогу у грошовій і натуральній формах, активно підтримуючи сімейні форми опіки та створюючи систему контролю за дотриманням прав дітей.

Однак в Україні існують виклики щодо вдосконалення реалізації соціальної політики. Це стосується як ефективності використання бюджетних коштів, так і створення механізмів адаптації дітей до самостійного життя. Таким чином, для подальшого покращення системи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, Україні необхідно продовжувати адаптацію міжнародного досвіду, розвивати інституційні механізми підтримки та зміцнювати профілактичну роботу з батьками, щоб запобігати випадкам позбавлення дітей батьківського піклування.

У другому розділі «Проблеми соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні» досліджено:

1. Необхідність комплексного підходу до роботи з дітьми-сиротами: Взаємодія органів влади, громадських організацій і соціальних служб повинна бути більш інтегрованою та адаптованою до потреб дітей-сиріт. Для ефективного соціального захисту важливо впроваджувати новітні технології і методики, які сприятимуть кращій соціалізації, адаптації і працевлаштуванню дітей-сиріт, а також покращенню їхнього навчання та розвитку.

2. Забезпечення правової підтримки: Важливим елементом є створення ефективної правової бази, яка б базувалася на міжнародному досвіді та захищала права дітей-сиріт на всіх етапах їхнього соціального становлення. Це включає розробку законодавчих актів, які регулюють питання усиновлення, прийомних сімей, а також надання фінансової і соціальної підтримки.

3. Створення інтегрованої системи соціального захисту: Система, що об'єднує різні органи і установи, повинна надавати комплексну підтримку дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Це стосується не лише етапу влаштування в різні форми виховання, а й подальшої адаптації дітей до нових умов життя після виходу з інтернатів або прийомних сімей.

4. Організаційно-методичне забезпечення управлінської діяльності: Важливою частиною є формування чітких управлінських підходів, включаючи постійний моніторинг та адаптацію методів роботи до потреб дітей. Методичне забезпечення має включати нормативно-правові акти, що регламентують процеси влаштування дітей в соціальні установи та забезпечують їх права і безпеку.

5. Система влаштування дітей-сиріт: Алгоритм дій органів опіки має бути чітким та детально прописаним. Важливо забезпечити ефективне виявлення дітей без піклування, їх тимчасове влаштування в притулки або реабілітаційні центри, а також визначення місця подальшого проживання і виховання. Пріоритет має бути наданий родинним формам виховання (прийомні та патронатні сім'ї).

6. Роль законодавства і нормативно-правових актів: Законодавчі акти є основою для розробки та реалізації цільових програм, що сприяють вирішенню проблем дітей-сиріт. Важливим є регулювання питань житлового забезпечення цієї категорії через надання субвенцій для будівництва житла, а також надання підтримки для бізнесу, щоб залучити інвестиції в розв'язання житлових проблем.

7. Локальні програми та ініціативи: У конкретних регіонах, таких як Тернопільщина, ведеться активна робота щодо створення соціальних гуртожитків та залучення бізнесу до вирішення житлових проблем дітей-сиріт. В області виділяються земельні ділянки для будівництва житла, що є важливим кроком до забезпечення цих дітей житловими умовами та надання їм гідних умов для розвитку та соціалізації.

8. Покращення матеріального забезпечення та житлових умов: Важливим є забезпечення дітей-сиріт не лише житлом, але й фінансовою підтримкою, яку повинні надавати як державні, так і приватні структури. Це дозволяє вирішити проблему забезпечення соціальної рівності і дає дітям можливість успішно інтегруватися в суспільство. Отже, комплексний підхід, заснований на детальній організаційно-методичній роботі, розробці цільових програм і нормативно-

правових актів, може суттєво покращити систему соціального захисту дітей-сиріт і забезпечити їм необхідні умови для розвитку і адаптації в суспільстві.

У третьому розділі «Перспективи розвитку соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні» розглянуто вирішення актуальних проблем:

Постійні військові конфлікти, зокрема війна в Україні, значно ускладнюють процес надання соціальних допомог, зокрема дітям, які стали жертвами цих подій. Моделювання поточних виплат та допомог для таких дітей вимагає врахування специфіки посттравматичного стресу, соціальних та економічних труднощів, з якими вони стикаються.

Дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, в умовах війни потрібна комплексна підтримка, що включає не тільки прямі грошові виплати, але й доступ до психологічної, медичної та юридичної допомоги. В умовах війни, де багато родин втратили джерела доходів або опинилися у зруйнованих містах, регулярні грошові виплати мають забезпечити базові потреби дітей.

Виплати повинні охоплювати не тільки продукти харчування, але й предмети першої необхідності, такі як одяг, ліки, а також доступ до основних послуг, зокрема в сфері освіти. Автоматизація процесів надання допомоги через цифрові платформи дозволяє значно знизити бюрократичні бар'єри, прискорити процес надання допомоги та забезпечити прозорість у розподілі коштів. Така модель допомоги стала особливо актуальною в умовах обмеженого доступу до традиційних сервісів через війну, зокрема на тимчасово окупованих територіях чи в зонах активних бойових дій. Діти, які постраждали від війни, часто мають серйозні психологічні травми. У моделі виплат необхідно передбачити спеціальні програми для психологічної реабілітації, доступ до дитячих психологів та психотерапевтів, а також інтеграцію таких послуг в систему соціального захисту. Крім того, важливо включити програми соціалізації та реінтеграції, які допоможуть дітям адаптуватися до нових умов життя після пережитого стресу.

Не менш важливим аспектом є доступ дітей до освіти, що може бути ускладнене через війни, переселення та руйнування інфраструктури. Окрім фінансової допомоги, важливо створити умови для того, щоб діти могли продовжувати навчання, використовуючи дистанційні платформи, мобільні додатки та онлайн-ресурси. Це також дозволить забезпечити безперервність навчання для дітей, що перебувають у кризових ситуаціях. У підсумку, моделювання виплат і допомог для дітей, постраждалих від війни, повинно базуватися на індивідуальних потребах та забезпеченні цілісної підтримки, яка включає не лише фінансову допомогу, але й психологічну, медичну та освітню підтримку.

Це дозволить гарантувати, що діти отримають необхідні ресурси для відновлення та подальшого розвитку в умовах післявоєнного відновлення країни. Інноваційні підходи до запровадження програмних механізмів у питаннях соціального влаштування дітей, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є необхідними для забезпечення їх інтеграції в соціум і надання їм необхідної підтримки. У цьому контексті інноваційні підходи можуть

включати різноманітні моделі та технології, які оптимізують процеси соціальної допомоги, адаптуються до специфічних потреб дітей та їхніх сімей, а також сприяють інтеграції дітей у соціум на більш ефективному рівні.

Ось кілька ключових напрямків:

У зв'язку з розвитком цифрових технологій одним із найбільш ефективних інструментів є створення спеціалізованих платформ для автоматизації надання допомоги. Завдяки цифровим ресурсам органи соціального захисту можуть більш оперативно реагувати на потреби дітей, які потрапили в кризові ситуації. Такі платформи можуть включати автоматизовану реєстрацію дітей у соціальних установах, моніторинг статусу кожної дитини, надання доступу до необхідних документів та інформації, а також спрощення процесів фінансування та надання допомоги. В Україні в останні роки активно розвиваються такі платформи, зокрема в межах ініціатив "Електронне урядування" і "Цифрове суспільство". Мобільні технології стають важливим інструментом у підтримці дітей-сиріт, оскільки вони дають змогу безперервно отримувати інформацію, допомогу та підтримку, не виходячи з дому.

Спеціалізовані додатки можуть включати функції для моніторингу стану дітей, дозволяти їм спілкуватися з соціальними працівниками або психологами, отримувати освіту через онлайн-курси та відео уроки. Це дозволяє зменшити соціальну ізоляцію дітей та сприяє їх соціалізації навіть у складних умовах війни або тимчасової непевності. Враховуючи значні труднощі, з якими стикаються діти, що втратили батьків, особливо в умовах війни, інноваційні підходи також повинні включати адаптацію освітніх програм для таких дітей. Цей процес може включати використання онлайн-освіти, інтерактивних платформ для навчання, розвиток інклюзивних методів викладання, які б враховували емоційний та психосоціальний стан дітей. Крім того, важливо забезпечити доступ до професійної орієнтації та підготовки до самостійного життя, особливо для дітей старшого віку, що може допомогти в їх подальшій соціальній адаптації. Враховуючи травматичний досвід дітей, постраждалих від війни, необхідно розробити інноваційні програми психологічної підтримки.

Це можуть бути як спеціалізовані онлайн-курси для самопомоги, так і інтерфейси для онлайн-консультацій з психологами. За допомогою таких платформ можна знизити стрес і тривожність у дітей, забезпечуючи їм безпечну можливість для вираження емоцій та отримання професійної допомоги, навіть якщо вони перебувають у віддалених або тимчасово окупованих територіях. Для ефективного забезпечення соціального влаштування дітей важливо створити механізми для співпраці з громадськими організаціями, міжнародними фондами та іншими зацікавленими сторонами.

Залучення таких партнерів дозволяє не тільки розширити фінансування, але й забезпечити додаткову експертну підтримку в питаннях розвитку інклюзивних та інноваційних підходів у соціальному захисті. Спільні програми з міжнародними організаціями, такими як ЮНІСЕФ або Save the Children, можуть допомогти оптимізувати процеси надання допомоги, навчання та інтеграції дітей в суспільство. В умовах війни та соціальних катастроф важливо впроваджувати адаптивні моделі, які можуть оперативно реагувати на зміну ситуації. Це може

включати перенаправлення ресурсів, оперативне реагування на нові групи дітей, які опинилися у важких умовах, а також постійне коригування підходів до надання допомоги в залежності від змінної ситуації на фронті чи в регіоні. Використання алгоритмів прогнозування та моделювання, заснованих на аналізі даних про регіональні потреби, може значно підвищити ефективність програм.

Таким чином, інноваційні підходи до соціального влаштування дітей в умовах війни та кризових ситуацій вимагають використання новітніх технологій, співпраці між урядом, міжнародними організаціями та громадянським суспільством, а також інтеграції психологічної і освітньої підтримки в єдину систему допомоги, що гарантує ефективне і швидке реагування на потреби цих вразливих дітей.

Враховуючи серйозні соціальні та економічні виклики, що постають перед дітьми, які постраждали від війни, необхідно впроваджувати ефективні механізми для надання їм фінансової та соціальної підтримки. Важливо використовувати інноваційні моделі цифрових платформ для реєстрації та моніторингу, що дозволяє швидше реагувати на потреби дітей, включаючи фінансові виплати, адресну допомогу та психологічну підтримку. Окрім того, необхідно забезпечити доступність підтримки для вразливих категорій, таких як діти з особливими потребами, діти внутрішньо переміщених осіб та тих, що перебувають на тимчасово окупованих територіях.

Впровадження технологій для підтримки дітей, зокрема мобільних додатків та онлайн-платформ для навчання та психологічної підтримки, є важливим етапом у розвитку соціального захисту. Інтеграція сучасних цифрових технологій дозволяє не лише покращити доступ до освіти та підтримки, але й зменшити соціальну ізоляцію дітей. Крім того, створення партнерств з міжнародними організаціями та громадськими установами дає змогу ефективніше використовувати ресурси та залучати додаткову експертну підтримку. В умовах війни адаптивні моделі підтримки дозволяють швидко реагувати на змінювані умови і забезпечувати стабільний рівень допомоги для дітей у будь-яких кризових ситуаціях. Отже, ефективне соціальне влаштування дітей у кризових умовах потребує комплексного підходу, який включає цифровізацію соціальних процесів, розвиток інклюзивних освітніх програм, а також створення гнучких систем підтримки, що можуть оперативно адаптуватися до змінюваних обставин.

Для забезпечення житлом дітей пільгових категорій, а також осіб з їх числа необхідна відповідна державна регіональна програма. Саме державна програма фінансування отримання житла для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, допоможе вирішити дану проблему. Для вирішення даної проблеми пропонуємо в системі регіонального регулювання активізувати використання програмно-цільового інструментарію через модернізацію створення дитячого будинку сімейного типу, в рамках якого пропонується розробка програми «Родина та дім для дитини». Структура програми повинна включати такі блоки:

1. Мета розробки.
2. Завдання.
3. Механізм реалізації.
4. Результат.

5. Механізм відстеження отриманих результатів.

Мета програми полягає у зменшенні чисельності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у регіоні. Завдання програми: кожній дитині з дитячого будинку сімейного типу сім'ю та житло. Механізми реалізації регіональної програми передбачає процедуру «міні-усиновлення», яка дозволяє забезпечити дитині в майбутньому родину. Організаційні механізми реалізації програми включають такі етапи:

1 етап. Започаткувати акцію «десять гривень для щастя» для реалізації соціального проекту «Родина та дім для дитини». Гроші перераховувати на рахунок, який пропонується відкрити в державному ощадбанку або іншому.

2 етап. Запропонувати підтримати акцію різним церковним конфесіям, приватним та державним Вузам міста Тернополя та іншим навчальним закладам області. Заручитись підтримкою Тернопільської обласної державної адміністрації, ради, міліції у справах дітей, управлінням освіти, служби у справах дітей, управлінням соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, телебачення, преси та іншим державним та приватним структурам.

3 етап. Залучити Тернопільську обласну службу у справах дітей для підбору дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, вихідців з Тернопільської області, у дитячий будинок сімейного типу.

4 етап. Залучити обласне управління соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді для підбору кандидатів у батьки-вихователі для запропонованих дітей.

5 етап. Підібрати можливі варіанти купівлі індивідуального житлового будинку або багатокімнатної квартири для дитячого будинку сімейного типу, враховуючи походження дітей та бажання батьків-вихователів.

6 етап. Зібрані кошти від акції «десять гривень для щастя» перерахувати на державну або церковну структуру, яка буде займатися будівництвом або облаштуванням дитячого будинку сімейного типу. Будинок, придбаний за гроші громади та благодійних внесків, вважати власністю громади регіону і передати на баланс громади до виповнення наймолодшій дитині-сироті чи дитині, позбавленої батьківського піклування, 18 років.

7 етап. Внести в типову угоду про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу пункт про передачу житла та майна у власність в рівних частках кожному члену дитячого будинку сімейного типу, якщо на протязі його функціонування щороку звіт про стан виховання, утримання і розвитку дітей, який готується службою у справах дітей, буде позитивним.

8 етап. Пропонований дитячий будинок сімейного типу недоукомплектовувати іншими дітьми, а переводити статус дитячого будинку сімейного типу в прийомну сім'ю до моменту, коли наймолодшій дитині-сироті чи дитині, позбавленої батьківського піклування, виповниться 18 років. Тільки тоді угода про поділ будинку набере чинності. Результат регіональної програми: соціальний проект «Родина та дім для дитини» дозволить реорганізувати інтернатні заклади, дати шанс дитині отримати родину та житло, зменшити чисельність бездоглядних дітей у регіоні через підвищення їх соціального захисту. З введенням у дію цього регіонального проекту вирішиться ряд проблем соціального та фінансового характеру (рис.1)

Рисунок 1 - Проблеми та їх вирішення при «міні-усиновленні».

Механізм відстеження отриманих результатів повинен стати пункт 7 з кроків реалізації програми. В Україні станом на 31.05.2018 (за оперативними даними Міністерства соціальної політики) функціонує 1039 дитячих будинків сімейного типу в яких виховується 6929 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

На нашу думку, якби запропонований соціальний проект діяв уже сьогодні то майже 7 тисяч дітей отримали б уже родину, а у майбутньому – і власний куток. Цей проект можна назвати «міні-усиновленням», так як юридичні наслідки стосуватимуться тільки поділу будинку, а решта проблем організаційного характеру залежать суто від людського фактору. Варто звернути увагу і на регіональні проблеми використання робочої сили. Їх актуальність зумовлена насамперед нерівномірним розміщенням населення на території України. Області відрізняються за щільністю населення, його природним приростом, рівнем економічного розвитку, спеціалізацією господарства, рівнем урбанізації. Відтак, є об'єктивні умови для регіональної диференціації процесів

формування і використання трудового потенціалу. Його раціональне використання потребує насамперед структурних змін у регіональній інвестиційній політиці. Це стосується і місцевості з надлишком робочої сили, де слід передбачати витрати на створення нових робочих місць, а також відповідні капіталовкладення в соціальну сферу. Обов'язковою умовою реалізації завдань регіональної політики зайнятості є забезпечення взаємозв'язку політики зайнятості та регіональної економічної політики, поліпшення взаємодії сторін соціального діалогу та посилення відповідальності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування за проведення регіональної політики зайнятості.

ВИСНОВКИ

Для вирішення проблем сирітства та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні, можна застосувати кілька ефективних методів, ґрунтуючись на досвіді інших країн та міжнародних практиках:

1. Розвиток системи усиновлення та прийомних сімей: одним з найбільш ефективних способів вирішення проблеми сирітства є сприяння розвитку усиновлення та створення прийомних сімей. У таких країнах, як Швеція та Норвегія, активно підтримуються програми по усиновленню, де держава надає фінансові та психологічні допомоги усиновлювачам. В Україні необхідно створити стимули для родин, щоб вони зверталися до прийомних сімей, а також підвищити поінформованість про можливості усиновлення та підтримувати таких батьків через консультації та спеціалізовані програми.

2. Програми соціальної інтеграції: у багатьох країнах соціальний захист сиріт зосереджений не тільки на наданні допомоги, але й на їх подальшій інтеграції в суспільство. Це включає навчання дорослих дітей-сиріт навичок, необхідних для самостійного життя, таких як фінансова грамотність, житлові програми та програми професійної підготовки. В Україні слід удосконалити програми з реабілітації дітей-сиріт, створивши для них умови для адаптації до самостійного життя через інтенсивні тренінги, курси та спеціалізовані центри.

3. Інтеграція психосоціальної допомоги: для дітей, які пережили втрату батьків або перебували в інтернатах, важлива не тільки матеріальна, а й психологічна підтримка. У багатьох країнах Європи, таких як Німеччина та Франція, існують програми психологічної реабілітації для дітей-сиріт, які включають психотерапевтичні сеанси, арт-терапію, групові заняття для розвитку соціальних навичок. В Україні необхідно розширити доступ до таких послуг і залучати до роботи з дітьми кваліфікованих психологів та соціальних працівників.

4. Фінансова підтримка та мікрофінансування: для дітей-сиріт, які стали дорослими, важливо створити можливості для започаткування власного бізнесу або доступу до освіти. Мікрофінансові програми, що підтримують стартапи, можуть стати важливим елементом соціального захисту. Такий підхід активно реалізується в деяких азійських країнах, зокрема в Індії, де існують програми безвідсоткових кредитів для підтримки соціально вразливих груп населення.

5. Створення безпечних умов для життя: в умовах війни в Україні важливим є створення безпечних та адаптованих для дітей-сиріт умов. Підтримка таких дітей в умовах війни повинна включати не тільки надання притулку, але й інтеграцію їх у нові громади через спеціалізовані центри для сиріт, де вони можуть отримати освіту, медичну допомогу та психологічну підтримку. Реалізація цих ініціатив дозволить покращити ситуацію із захистом прав дітей-сиріт в Україні та забезпечить їм більш гідне та безпечне майбутнє. Усі ці заходи сприятимуть підвищенню ефективності соціальної політики щодо дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечуючи їм гідне майбутнє.

На основі наведеного матеріалу можна зробити такі висновки:

Для ефективного соціального захисту дітей-сиріт потрібно інтегрувати роботу органів влади, громадських організацій і соціальних служб,

зосереджуючись на сучасних методиках соціалізації, навчання, працевлаштування та адаптації дітей. Важливо оновити правову базу з урахуванням міжнародного досвіду, чітко регулюючи процеси усиновлення, підтримки прийомних сімей та матеріальної допомоги. Необхідна система, яка надає підтримку дітям-сиротам на всіх етапах – від виявлення й тимчасового розміщення до їх адаптації у самостійному житті після виходу з інтернатів чи прийомних сімей.

Система управління має передбачати чіткі алгоритми, моніторинг та адаптацію до потреб дітей, зокрема через нормативно-правове регулювання влаштування, виховання та безпеки дітей. Потрібно розвивати прийомні, патронатні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу як альтернативу інтернатам. Варто посилити законодавче регулювання житлових прав дітей-сиріт через субвенції на будівництво житла та співпрацю з бізнесом для інвестування в ці програми. На рівні регіонів слід створювати соціальні гуртожитки, виділяти земельні ділянки для будівництва житла, залучати бізнес до вирішення соціальних проблем.

Необхідна стабільна фінансова підтримка з боку держави та приватних структур для забезпечення соціальної рівності та створення умов для успішної інтеграції дітей у суспільство. Комплексний підхід до соціального захисту дітей-сиріт, що включає правове вдосконалення, розвиток родинних форм виховання, житлове забезпечення та організаційно-методичну підтримку, може суттєво покращити якість їхнього життя і сприяти їх успішній соціалізації.

АНОТАЦІЯ

Ватраль Валерія Олегівна. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні: проблеми та перспективи. - Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти - магістра за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення. – Донбаська державна машинобудівна академія МОН України, Краматорськ - Тернопіль, 2024.

Об'єкт дослідження – процеси соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні.

Предмет дослідження – теоретичні основи, нормативно-правове забезпечення та методичні підходи до аналізу і вдосконалення соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні.

У першому розділі систематизовано нормативно-правову базу, яка регулює соціальний захист дітей-сиріт в Україні, зокрема Конституцію України, закони, постанови уряду, а також міжнародні документи, такі як Конвенція ООН про права дитини. Визначено основні поняття, що стосуються категорій дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також базові принципи соціального захисту: дотримання найкращих інтересів дитини, інтеграція в суспільство, рівний доступ до ресурсів і послуг. Особливу увагу приділено аналізу міжнародного досвіду в сфері підтримки дітей, зокрема системі прийомних сімей і підтримці молоді після досягнення повноліття.

Другий розділ акцентує увагу на основних проблемах у сфері соціального захисту. Зокрема, розглянуто проблему сирітства та її вплив на систему соціального захисту. Проведено діагностику організаційно-економічного механізму управлінської діяльності, виявлено недоліки в його функціонуванні, такі як нестача ресурсів, низька ефективність регіональних програм та відсутність цілісного підходу до моніторингу. Досліджено організаційно-методичне забезпечення та моніторинг управлінської діяльності у сфері соціального влаштування дітей. Наведено приклади регіональних програм, їхню ефективність та рекомендації щодо покращення.

Третій розділ присвячено пошуку шляхів удосконалення системи соціального захисту. Розроблено моделі надання матеріальної підтримки дітям, які постраждали від війни, включаючи поточні виплати та цільові програми допомоги. Представлено інноваційні підходи до впровадження програмного забезпечення в управлінні соціальним захистом. Проаналізовано зарубіжний досвід превентивних заходів у боротьбі з соціальним сирітством та запропоновано його адаптацію для України. Розглянуто перспективи розвитку механізмів підтримки сімейних форм виховання та зміцнення міжвідомчої взаємодії.

***Ключові слова:** Діти-сироти, соціальний захист, діти, позбавлені батьківського піклування, сімейні форми виховання, сирітство, соціальне влаштування, регіональні програми, інноваційні підходи, профілактика сирітства, міжнародний досвід, моніторинг, матеріальна підтримка.*

ANNOTATION

Valeriia Vatrak Olegivna. Social Protection of Orphans and Children Deprived of Parental Care in Ukraine: Problems and Prospects. - Qualification work in the form of a manuscript.

Qualification work for the degree of higher education - Master's degree in speciality 232 Social Security - Donbas State Engineering Academy of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk - Ternopil, 2024.

Object of research - processes of social protection of orphans and children deprived of parental care in Ukraine.

The subject of the study is the theoretical foundations, regulatory and legal support and methodological approaches to the analysis and improvement of social protection of orphans and children deprived of parental care in Ukraine.

The first section systematises the legal framework governing the social protection of orphans in Ukraine, including the Constitution of Ukraine, laws, governmental resolutions, and international documents such as the UN Convention on the Rights of the Child. The basic concepts related to the categories of orphans and children deprived of parental care, as well as the basic principles of social protection are defined: the best interests of the child, integration into society, equal access to resources and services. Particular attention is paid to the analysis of international experience in the field of child support, including the system of foster families and support for young people after reaching the age of majority.

The second section focuses on the main problems in the field of social protection. In particular, the problem of orphanhood and its impact on the social protection system is considered. The article diagnoses the organisational and economic mechanism of management activities, identifies shortcomings in its functioning, such as lack of resources, low efficiency of regional programmes and lack of a holistic approach to monitoring. The organisational and methodological support and monitoring of management activities in the field of social placement of children are studied. Examples of regional programmes, their effectiveness and recommendations for improvement are presented.

The third section is devoted to finding ways to improve the social protection system. Models for providing material support to children affected by war, including current payments and targeted assistance programmes, are developed. Innovative approaches to the implementation of software in the management of social protection are presented. The foreign experience of preventive measures in the fight against social orphanhood is analysed and its adaptation for Ukraine is proposed. Prospects for the development of mechanisms to support family-based care and strengthen interagency cooperation are considered.

Keywords: *Orphans, social protection, children deprived of parental care, family-based care, orphanhood, social placement, regional programmes, innovative approaches, prevention of orphanhood, international experience, monitoring, material support.*